

ZACHAR VIKTOR – MÁTÉ KRISZTINA

egyetemi adjunktus, ELTE BTK Fordító- és Tolmácsképző Tanszék –
okleveles szakfordító és tolmács

Első szerkesztőségi tapasztalatok a sajtófordítás terén

Abstract: The present paper provides – as far as we know – first insights into the work of a Hungarian editorial office from the point of view of translation. As part of the compulsory internship in the MA course in Translation and Interpreting at Eötvös Loránd University, Budapest, we got in touch with the Hungarian editorial office of *Forbes Magazine*. During this time and in the course of the follow-up we analysed the translation and editorial work in the office, the principles of work and the feedback the experienced editors provided, including their changes in the target texts. This study is the first attempt to shed light on the translation work at a Hungarian editorial office, and will hopefully be followed by similar studies at other newspapers and journals.

Keywords: journalistic translation, news translation, journalism, editing, transediting

1. Bevezetés

Annak ellenére, hogy a sajtófordítás évtizedek óta jelen van – sőt szerves részét képezi – a nyelv- és a fordításoktatásnak, valamint az ezekhez kapcsolódó vizsgáztatásnak is Magyarországon, mind a mai napig nem került a tudományos vizsgálatok középpontjába. Eszközként jelen van ugyan például egyrészt a szövegnyelvészetre, ezen belül is a műfajkutatásra (Károly 2007), a kohéziós eszközökre (Károly et al. 2012) és a retorikai struktúrára (Károly 2013), másrészt a politikai diskurzuselemzésre (Bánhegyi 2012a és 2012b) és a politikai kommunikáció manipulációjának kérdéseire (Bánhegyi 2013) irányuló vizsgálódásokban. Ténylegesen azonban magyar viszonylatban mindeddig nem tették kutatások tárgyává magát a sajtófordítást, annak folyamatait és körülményeit, különösen nem az újságírói gyakorlatban. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy nemzetközileg is a fordítástudomány egy viszonylag új részterületéről beszélhetünk, hiszen az ehhez kapcsolódó kutatások és

publikációk – egy-egy kivételtől eltekintve – csupán a kétezres évek eleje óta kezdtek el folyamatosan napvilágot látni.

A fenti megállapítások már önmagukban indokolják azt, hogy alaposabban is foglalkozzunk a sajtófordítás jelenségével, tevékenységével, egyrészt az oktatásban, másrészt a fordítói gyakorlatban. A fordításpedagógiához kapcsolódóan korábban már feltártuk a legfontosabb tényeket és összefüggéseket Magyarországon és néhány környező országban (Zachar 2017). Megpróbáltunk továbbá rávilágítani a magyar sajtófordítási gyakorlatban alkalmazott szövegátalakítási műveletekre is (Zachar 2018a). A magyar sajtófordítási praxis alaposabb vizsgálatára és elemzésére azonban mindeddig nem került sor. Ezt a hiányosságot kívánja részben pótolni a jelen tanulmány, amely első, apró lépésnek tekintendő a sajtófordítás gyakorlati megvalósulásának bemutatásában. Vizsgálatunk tárgyát ugyanis immár egy konkrét – nyomtatott és online formában elérhető – sajtótermék, a *Forbes Magyarország* című kiadvány képezi, amelynek szerkesztőségében lehetőség nyílt a kutatási tárgy alaposabb tanulmányozására és elemzésére.

Az ELTE BTK Fordító és tolmács mesterszak keretében kötelező, minimum negyven órás szakmai gyakorlatot kell teljesíteniük a hallgatónak. Máté Krisztina, 2019-ben végzett mesterszakos hallgató ennek keretében abszolválta a gyakornokságot 2018. április 1. és május 28. között a *Forbes* szerkesztőségének és kiadójának budapesti központjában, illetve távmunka formájában otthonról. Ez a gyakornoki lehetőség, majd az azt követő közös, mélyebb elemzés kiváló alkalmat teremtett arra, hogy első ízben kíséreljük meg feltárni egy szerkesztőség munkáját az ott végzett sajtófordítási tevékenység szempontjából.

2. A sajtófordítás jellemzőiről röviden

A sajtófordítás – ahogyan a bevezetőben említettük – mintegy két évtizede került csupán a fordítástudományi kutatások fókuszába. A területet van Doorslaer (2010) nyomán sorolhatjuk a „fordítás és média/fordítás a médiában” nagyobb témakörhöz. Bár a médiafordítás az elmúlt években kiemelt figyelmet kap a nemzetközi, de a magyar fordítástudományi kutatásokban is, magára a sajtófordításra

sokkal kisebb hangsúly helyeződik, mint az audiovizuális fordítás, a hangalámondás és a szinkronizálás, valamint a feliratozás kutatási területére.

A sajtófordítás területének részletes bemutatására itt most nincs lehetőség, megtettük ezt már egy korábbi tanulmányban (Zachar 2018b), amely ismerteti a legfontosabb megállapításokat és kutatásokat ezzel kapcsolatban. Ehelyütt csak néhány gondolatot emelünk ki, amelyek szorosan kapcsolódnak a jelen tanulmányhoz. Az első ilyen, hogy a sajtófordítás esetében több szakaszban és több szövegből születhet a végén egyetlen célnyelvi változat. Mindez a kutatást is nagyban megnehezíti, hiszen sok esetben nem lehet oly módon elemezni a célnyelvi hírt, hogy annak mely részei születtek (intralingvális) szerkesztés során, és melyek tényleges (interlingvális) fordítás során (van Doorslaer 2010). A szerkesztőségekben általában két nagy folyamat zajlik, szintén van Doorslaer nyomán: eredeti tudósítások írása, valamint fordítás és szerkesztés meglévő források alapján. Ez ugyan magyarázatot ad arra, miért dolgoznak csak ritkán hivatásos fordítók a médiában, egyúttal azonban paradox helyzethez vezet a szerző szerint, hiszen lépten-nyomon fordítási feladatokat is kell végezniük az újságíróknak.

Bielsa és Bassnett (2009) kiemeli, hogy a sajtófordítás esetében elmosódik a határ a forrás- és a célnyelvi szöveg között, a hagyományos felosztás itt nem alkalmazható: egy forrásnyelvi szöveg célnyelvre történő lefordítása minden valószínűség szerint a legkevésbé elterjedt formája a sajtófordításnak. Különösen fontos szerepet játszik a fordítás ezen típusánál a szerkesztés, amely az adott híryanag szintetizálását és megvágását jelenti. Éppen emiatt a szerzők szerint az újságírók azt tartják fordítónak, aki szó szerinti fordítást készít egy szövegből, amely azonban nem alkalmas a megjelentetésre. Ezt a meghatározást a professzionális fordítók természetesen kikérik maguknak.

Ahogy fent említettük, az eddigi nemzetközi kutatások alapján csak ritkán dolgoznak professzionális fordítók a sajtóban, és ez feltehetően nálunk is így van. Azt viszont mindeztől senki sem kutatta Magyarországon, hogy akkor kik, milyen végzettséggel, milyen irányelvek, előírások vagy ajánlások alapján, milyen

formában végzik a kétségkívül nagy számban előforduló fordítási tevékenységet a különböző médiumoknál. Még ha a (szerkesztőségekben zajló) sajtófordításra adott esetben egyfajta természetes fordítási helyzetként (Harris és Sherwood 1978) tekintünk is – megkülönböztetve azt a professzionális fordításoktól és fordítási helyzetektől –, mindenképpen érdekes, feltáratlan területről van szó, amelynek remélhetőleg részletes feltérképezését jelen tanulmányunkkal kezdjük el magyar viszonylatban.

3. A *Forbes* magazin és a szakmai gyakorlat bemutatása

A kéthetente megjelenő, angol nyelvű *Forbes Magazin* az Amerikai Egyesült Államokban alapították, 1917. szeptember 15-én. A havonta megjelenő magyar kiadás, a *Forbes Magyarország* első számát 2013 novemberében adták ki, terjedelme mintegy 130 oldal. Emellett rendszeresen jelennek meg a magazinhoz kapcsolódó különszámok is (pl. *A világ milliárdosai*, *Next*, *Urban*). A magazin mindkét országban nyomtatott és online változatban (*forbes.com* és *forbes.hu*) is létezik. A magyar változat felelős kiadója Peter Barecz, főszerkesztője Galambos Márton. Melléjük főmunkatársak, újságírók, vendégszerzők és mindenkori gyakornokok dolgoznak a lapnál. Saját közlés alapján nem dolgoznak náluk kifejezetten hivatásos fordítók. A magazinban főként pénzügyi és üzleti aktualitásokkal foglalkoznak, de kultúrával, illetve életmóddal kapcsolatos cikkek is megtalálhatók benne. Emellett sikeres, inspiráló emberekről, követendő példákról is beszámolnak. A magyar magazinban és a honlapon egyaránt megtalálhatók az angol kiadás alapján készült magyar fordítások, valamint az újságírók által írt saját cikkek.

A kötelező szakmai gyakorlat során a budapesti szerkesztőségbe csak néhányszor kellett személyes egyeztetés miatt bemennünk, a munka nagy része otthonról, távmunka keretében zajlott, elektronikus levélváltások keretében. A gyakornokság során a feladat az amerikai honlap kiválasztott angol nyelvű cikkeinek magyarra fordítása volt, de az egyik különszám (*A világ milliárdosai*) esetében korrektúrázási feladatot is kaptunk. A gyakornokság során meghatározott határidőket viszonylag rugalmasan kezelte a szerkesztőség.

A szakmai gyakorlat ideje alatt átültetett összesen négy, két rövidebb és két hosszabb újságcikk nem szabadon választott volt, azokat a szerkesztőség adta ki fordításra. Egy-egy esetben azonban volt választási lehetőség: több érdekesnek tűnő cikkből választhattuk ki a ténylegesen lefordított cikket. A fordítási feladatok témái változatosak voltak, így előfordult gazdasági és életmódot érintő újságcikk, valamint portré is. A fordításra kiadott írások fokozatosan nehezedtek: először csak rövid (800–900 szavas), öt tippet tartalmazó fordításokat bíztak ránk, majd következtek a hosszabb (1500–2000 szavas) újságcikkek. Míg a rövid cikkeket vélhetően véletlenszerűen választotta ki a szerkesztőség, addig a hosszabbakat elsődlegesen az aktualitásuk miatt. Bár a cikkek saját néven, vagy szerzőként a *Forbes* nevet feltüntetve jelentek meg, a honlapon azért található utalás arra nézve, hogy fordításokról van szó: a *lead*ben – azaz az újságcikk bevezető részében – vagy az első bekezdésben ugyanis minden esetben egy-egy hiperlink mutat az eredeti amerikai cikkekre.

A szakmai gyakorlat során kizárólag a fordított szövegek elkészítésében segédkeztünk, és nem vihettünk bele saját gondolatokat a cikkekre. Ennek oka minden bizonnyal az volt, hogy viszonylag tényszerű újságcikkek képezték a fordítás tárgyát. Ennek ellenére fontos megjegyezni, hogy vannak önálló gondolatokat tartalmazó cikkek is a lapnál, amelyek tehát nem kizárólag fordításon alapulnak.

Bár saját gondolatokkal nem egészíthettük ki az újságcikkeket, a szakmai gyakorlat során megvalósult a sajtófordítás egy másik fontos jellemzője, a szakirodalomban törlésnek (Hursti 2001, Gambier 2006), kivágásnak (Bani 2006), kihagyásnak (Bielsa 2007) vagy szelektálásnak (Palmer 2009) nevezett művelet. Erre a következő fejezetben még részletesebben kitérünk. Ez a két említett szerkesztőségi gyakorlat a vonatkozó szakirodalom és az eddigi, még csupán kezdetleges magyarországi vizsgálódásunk alapján is a sajtófordítás fontos ismérvének tekinthető. Így például a téma egyik neves kutatója, van Doorslaer egyenesen azt állapítja meg, hogy a sok forrás miatt, amelyre egy-egy újságcikk épül, szinte lehetetlen feladat elemeire bontani egy hírt (van Doorslaer 2010: 85). De Bielsa és

Bassnett is arra a – korábban már idézett – következtetésre jut, hogy a sajtófordítás esetében elmosódik a határ a forrás- és célnyelvi szöveg között: egy forrásnyelvi szöveg célnyelvre történő lefordítása minden valószínűség szerint a legkevésbé elterjedt formája a sajtófordításnak (Bielsa és Bassnett 2009: 12), annak ellenére, hogy a nyelv- és fordításoktatásban leggyakrabban ezzel a megnyilvánulási formával találkozhatunk.

Arra is voltak korábban kísérletek, hogy külön terminussal illessék a *Forbes* szerkesztőségében is megfigyelhető speciális fordítói tevékenységet. Ilyen volt például a *transediting* (Stetting 1989) – a *translation* (fordítás) és az *editing* (szerkesztés) szavakból –, vagy éppen a *journalator* megnevezés (van Doorslaer 2012) a *journalist* (újságíró) és a *translator* (fordító) kifejezésekből az ilyen újságírói, szerkesztői, fordítói munkát végző személyekre való hivatkozáshoz. Ezek azonban nem igazán honosodtak meg: a sajtófordítással foglalkozó kutatók többsége – és mi is – inkább azzal értünk ugyanis egyet, hogy beszéljünk egyrészt szűk vagy hagyományos, másrészt tág(abb) értelemben vett fordítási tevékenységről. Ez utóbbiba a sajtófordítás – mint a fordítási tevékenység egyik válfaja – külön kategória meghatározása és külön leíró kifejezés használata nélkül is belefér.

4. Szerkesztőségi tanácsok, utasítások

A továbbiakban érdemes kitérni arra, milyen szellemiségben valósul meg a fordítói-újságírói munka a *Forbes Magyarország* című lapnál, illetve milyen konkrét ajánlásokat, tanácsokat vagy utasításokat kell, illetve ajánlott követniük az ennél a lapnál fordító munkatársaknak. Ezekből ugyanis fontos következtetéseket vonhatunk le arra vonatkozóan, miként tekintenek a szerkesztőségben a fordításra, milyen szempontok játszanak szerepet a fordítási tevékenység és a fordítási folyamat eredményének megítélésében.

A szakmai gyakorlat során megvalósult első találkozás alkalmával csupán annyi feladatot kaptunk, hogy olvassuk mind az angol, mind pedig a magyar honlapot annak érdekében, hogy megszokjuk a lap stílusát. Az egyik főmunkatárs, aki a kapcsolattartó szerepét is ellátta a gyakornokság során, emellett néhány konkrét tanácsot is

megfogalmazott a jó *forbes.com*-os fordításokról, arról, mi számít a lapnál jó magyar nyelvű cikknek. Ezek a tanácsok a konkrét munka során egyrészt nagy segítséget jelentettek, másrészt fontos következtetésekre is lehetőséget adtak a mostani elemzés keretében. A támpontokat a kapcsolattartónk öt fő pontban foglalta össze, majd összesen tíz olyan kifejezést is említett, amelyeket célszerű elkerülni az adott szövegek célnyelvi változatában.

Az első tanács általánosságban arra vonatkozott, hogy először mindig el kell olvasni a teljes lefordítandó újságcikket. Ez önmagában ugyan egyáltalán nem nevezhető szokatlannak, de a tanács további része annál fontosabb számunkra: ez ugyanis azzal volt kapcsolatos, hogy már az átolvasás közben gondolja végig a fordító, melyek azok a részek, amelyek esetleg elhagyhatók, és mi az egész cikk mondanivalója, amit át kell adni. A rövid indoklás szerint ez azért fontos, mert a *forbes.com* oldalon gyakran található olyan újságcikkek, amelyek esetében nehezen áll össze a végére, hogy mi a lényeg.

Ehhez kapcsolódott egyébként a második fordítói tanács, illetve utasítás is, amely szerint szinte sosem kell egy az egyben lefordítani az egész újságcikket – mintegy megerősítve ezzel Bielsa és Bassnett előző fejezet végén közölt szavait. Az indoklás szerint ugyanis majdnem minden cikkben található olyan részek, amelyek elhagyhatók, vagy két-három mondatban összefoglalhatók. A szerkesztő szerint lehet, hogy ezek az amerikai olvasók számára izgalmasak, de a magyaroknak kevésbé.

Az első két tanácsból már tökéletesen látható az egyik fontos különbség a hagyományos fordítási helyzethez, folyamathoz és produktumhoz képest. A törlés műveletének ilyesfajta, explicit módon történő hangsúlyozása, általános érvényű szabályként való megfogalmazása a szűkebb értelemben vett fordítási helyzetekben elképzelhetetlen lenne. Mindez ráadásul előrevetíti azt is, hogy a sajtófordítás esetében az elkészült fordítást a hagyományosnak mondható értékeléshez képest más szempontok alapján kell megítélni – és így is fogja megítélni a megbízó és részben a célközönség is. Erre a következő fejezetben még részletesen kitérünk.

Fontos azonban azt is látnunk a fentiek kapcsán, hogy a szűkebb értelemben vett fordítási szituációkhoz képest jelentősen megnő a fordító szabadsága és – ezzel párhuzamosan – a felelőssége is. Feladata már nem kizárólag az, hogy a fordítási célnak megfelelően és a célközönséghez igazodva, egy az egyben visszaadja a forrásnyelvi szöveg tartalmát és átadja annak üzenetét, bár önmagában ez is komplex feladat és tevékenység, ahogyan tudjuk. Mindez azonban kiegészül azzal, hogy a tevékenység során el kell hagynia a szükségtelen és ki kell szűrnie a releváns információkat, és csak ez utóbbiakat adja át a célközönségnek. Ráadásul az összefoglalás művelésével – szándékosan vagy akarata ellenére – adott esetben a hangsúlyokat is megváltoztathatja az adott cikken belül. Nem véletlenül ír Hursti a törlés kapcsán arról, hogy ez esetben a leggyakoribb úgynevezett kapuőri műveletről van szó (Hursti 2001). A kapuőri szerep (*gatekeeping*) kifejezést Manning White alkalmazta a sajtó világára (Bene 2013), hogy leírja vele a sajtóügynökségekre jellemző hírszelekciós folyamatot (Jenei 2001). Jelen tanulmány kereteit ugyan meghaladja, de nem nehéz továbbgondolni, hogy ez a kapuőri szerep bizonyos körülmények között akár a manipuláció eszközévé is válhat a fordító-újságíró esetében.

A harmadik konkrét fordítói tanács, amelyet a kapcsolat-tartónktól kaptunk, a pontosságra és a gördülékenységre hívta fel a figyelmet azzal, hogy pontosan kell fordítani, de a pontosság nem mehet az olvashatóság rovására. További konkrét tanácsként pedig azt a fordítóképzésben is alkalmazott szabályt ajánlotta a főmunkatárs, hogy a nyersfordítást követően egyszer vagy kétszer olvassuk át az elkészült szöveget és javítsuk az abban található magyartalan mondatokat. Elmondása szerint próbáljuk meg inkább cikkírásként felfogni a feladatot, semmint fordításként. Ez a megállapítás meglehetősen homályosnak mondható, hiszen a szűkebb értelemben vett fordítási tevékenység mellett magában foglalja például más források bevonását és önálló gondolatok beemelését is. Mi ezt a szakmai gyakorlat keretében azonban csupán úgy értelmeztük, hogy próbáljunk kreatívak lenni, illetve mi döntsük el, mi az, ami a könnyebb érthetőség kedvéért kihagyható vagy átírható, esetleg úgy, hogy a konkrét újságcikk alapján mi írjuk meg a végén a pár soros *leadet*.

A negyedik és ötödik tanács ismét a kihagyásra hívta fel a figyelmünket, de két további, eddig nem említett műveletre, illetve stratégiára is kitért a kapcsolattartónk ennek kapcsán. A negyedik támpont szerint: ha valamiről érződik, hogy nagyon az amerikai olvasóknak szól (például utalás egy olyan könyvre vagy sorozatra, amelyet Magyarországon senki sem ismer), azt nyugodtan hagyjuk ki, vagy keressünk neki magyar megfelelőt. Ez utóbbira a fordítás-tudományban az *adaptáció* kifejezést használják, és olyan legitim fordítási stratégiáról van szó, amely a műfordítás esetében gyakrabban, míg a szakfordítás esetében ritkábban fordul elő. Ez a tény jól mutatja azt is, hogy a sajtófordítás valahol e két nagy terület között helyezkedik el.

Az ötödik és egyben utolsó fordítói tanács a kihagyással összefüggésben az általánosítás (generalizáció) műveletéről szólt. A kapcsolattartónk megállapítása szerint az angolszász sajtó előszeretettel emleget fel személyes sztorikat, ezért gyakran kezdik a cikkeket egy átlagembertől származó idézettel. Ezek kapcsán is a kihagyást vagy az általánosítást javasolta, indoklása pedig úgy hangzott, hogy konkrét személyekről általában csak akkor írnak a *Forbes* magyar nyelvű újságcikkeiben, ha azok híresek, vagy az adott terület szakértőinek számítanak.

Konkrét adaptációra egyébként nem volt példa a szakmai gyakorlat során elkészített fordításokban, de arra többször is, hogy teljes egészében kihagyunk, töröltünk valamit. Mivel az amerikai újságcikkek általában hosszú bevezetővel indulnak, főként ezekből hagytuk el az irreleváns részeket (pl. olyan kisvállalkozások nevét, amelyek itthon egyáltalán nem ismertek, vagy olyan könyvek címét, amelyek nem jelentek meg magyarul). Elsősorban a tippet tartalmazó cikkeknél volt jellemző, hogy megváltottuk az alcímeket és a *lead*eket. Kezdetben mindent úgy fordítottunk, ahogy az eredetiben volt, de néhány helyen nagyon idegenszerűen hatott a szó szerinti fordítás, így ezekben az esetekben a *lead* alatti első bekezdés alapján próbáltunk megfogalmazni magunktól egy megfelelő bevezető részt.

Ahogy a fejezet elején említettük, az öt tanácsot követően összesen tíz kerülendő kifejezést, szófordulatot említett még a szer-

kesztő-kapcsolattartónk, elsősorban a nehézkes, terpeszkedő kifejezések köréből. Ezek közül némelyikhez alternatív megoldást is adott, de csak ritkán indokolta meg külön, miért kell kerülni őket. Az említett kifejezések közül kettő meglehetősen általános volt, és gyakorlatilag az imént elemzett tanácsok közé is sorolható lenne. Az egyik arról szólt, hogy amire létezik magyar szó, arra használjuk azt az idegen kifejezés helyett. A másik pedig a felesleges idézőjelek használatára hívta fel a figyelmet. A további felsorolt, kerülendő példák a következők voltak:

bemutatásra kerül helyett *bemutatják*; *XY során* (magyarázat nélkül); *húzta alá, hangsúlyozta, emelte ki, fűzte hozzá, fejtette ki* helyett *mondta vagy egyszerű idézet* (azzal az indoklással, hogy egy hírügynökségnél érthető, de egyébként tekintsünk el tőle); *számos, számára* (magyarázat nélkül); *górcső alá vesz* helyett *megnéz, megvizsgál, vizsgál*; *valami alatt* helyett *valamin* (magyarázat nélkül); *ezt megelőzően* helyett *ezután* és *team* helyett *csapat*.

5. Lektorálási és szerkesztési tapasztalatok

A részletesen kifejtett utasítások és javaslatok után térjünk ki a javítással és lektorálással kapcsolatos tapasztalatokra a *Forbes Magyarország* lapnál. Ez azért is különösen fontos, mert – az előző fejezetben említetteknek megfelelően – a sajtófordítás (vagyis a tágabb értelemben vett fordítás) értékelése a korábbi fejezetekben részletesen felvázolt eltérő kiindulási helyzet miatt szintén különbözik a szűkebb értelemben vett fordítás értékelésétől.

A szakmai gyakorlat ideje alatt elkészített fordításainkat minden esetben az az újságíró ellenőrizte, akitől a konkrét fordítási feladatot kaptuk. Ez hetente más-más személyt jelentett. Ebben a konkrét esetben tehát őt nevezhetjük lektornak, illetve szerkesztőnek. Ennek kapcsán fontos megállapítanunk, hogy a lektori és szerkesztői szerep hagyományos elkülönítése a *Forbes* esetében sem működik. Ezzel összefüggésben Robin is arra hívja fel a figyelmet, hogy a fordítástudományi szakirodalomban és a fordítói gyakorlatban is összemosódik helyenként ez a két fogalom (Robin 2014: 69–70).

Az adott javításokat viszonylag hamar, néhány nap elteltével e-mailben kaptuk vissza. A javító személytől függően eltérő színű kiemeléssel vagy korrektúra-funkcióval jelölték a módosításokat, és megmagyarázták a hibákat. Előfordult az is, hogy a visszajelző e-mail szövegébe írták bele a javításokat. Ezek mellett azonban a jó megoldásokat és a javaslatokat is feltüntették a javítást végző szerkesztők. A lektorálás során – a fordítói piacon megszokott módon – a forrásnyelvi és a célnyelvi szöveget párhuzamosan nézték, nagyon alaposan dolgozva, kijavítva a legapróbb hibákat is, hogy ily módon nyomdakész célnyelvi szöveg jöjjön létre. Valódi preferenciális javításokra, vagyis olyan átfogalmazásokra, újr fordításokra, amelyek csak azért születtek, mert a szerkesztőnek nem tetszett az adott fordítói megoldás, nem volt példa. Mielőtt az újságcikkek felkerültek volna a magyar honlapra, minden esetben visszaküldték nekünk a javított változatot.

Kezdetben elsősorban stiláris hibákat kellett javítani a fordításainkban. Nehéz volt ugyanis megtalálni az újságcikkek megfelelő hangnemét és stílusát, annak ellenére, hogy a gyakornokság kezdetén sok amerikai és magyar *Forbes*-cikket olvastunk a kapcsolattartónk javaslatára. Bár komoly témákról írnak, nagyon közvetlen hangvételű cikkek születnek. Ezt eleinte nem mindig sikerült megvalósítanunk, amire rögtön felhívták a figyelmünket, és segítettek is abban, hogy mit javítsunk ki. Lássunk erre az alábbiakban egy konkrét példát:

(1) Forrásnyelvi szöveg: *Try turning your phone on Night Shift or utilizing a similar app around 8pm.*

Szerkesztetlen fordítás: *Nyolc óra körül állítsd a telefonodat éjszakai üzemmódba, vagy tölts le egy olyan applikációt, ami hasonló funkcióval rendelkezik.*

Szerkesztett fordítás: *Nyolc óra körül állítsd a telefonodat éjszakai üzemmódba, vagy tölts le egy olyan alkalmazást, ami képes erre.*

[Forrás:<https://forbes.hu/legyel-jobb/5-tipp-a-jobb-alvashoz-ha-jobban-alszunk-jobban-dolgozunk/>]

A stiláris nehézségek mellett ritkán ugyan, de azzal is voltak problémáink, mely kifejezéseket használjuk hagyományos magyar megnevezéssel, és melyeket hagyjuk angol eredetű idegen szóval. Az olyan szavakra, mint például a *startup* vagy a *popup*, amelyeket már a magyarban is így használunk – főleg az a célközönség, amelynek ezek a cikkek készülnek –, hol az újabb keletű angol szóval adtuk vissza, de javították, hol pedig egy másik cikkben a hagyományos magyar megfelelőjüket használtuk, de azt is javították. Vagyis ebben a tekintetben nem mindig volt következetesség tapasztalható a szerkesztők részéről, ami minden bizonnyal annak tudható be, hogy mindig más személy végezte a javítást. Ez a tény, valamint a konkrét, erre vonatkozó utasítás hiánya is arra utal, hogy nincs általános irányelv a szerkesztőségben az ehhez hasonló kifejezések célnyelvi használatára vonatkozóan.

Különösen fontos a sajtófordítás témája esetében a korábban részletesen kifejtett törlés (kihagyás) művelete. A szakmai gyakorlat során végzett fordításoknál gondot jelentett, hogy sok esetben nagyon ragaszkodtunk a forrásnyelvi szöveghez, és mindent lefordítottunk. Ezért a lektorálás keretében sokszor teljes mondatokat húztak ki a szerkesztők, így a magyar cikkek jóval rövidebbek lettek. Ezeket a törléseket minden esetben megindokolták, és utólag elemezve megállapíthatjuk: szinte kivétel nélkül csak olyan szövegrészeket húztak ki, amelyek a célnyelvi olvasóközönség számára valóban irreleváns információkat tartalmaztak.

A teljes mondatok törlése elsődlegesen felesleges töltelék-mondatokat érintett. Bár már a cikk átolvasása és még a fordítás megkezdése előtt igyekeztünk kiszűrni a magyar célközönség szempontjából irreleváns részeket, ennek ellenére voltak olyan mondatok, amelyeknek tartalmát megőriztük ugyan, amelyekről azonban a lektorálás során kiderült, hogy azok is feleslegesek az ilyen jellegű cikkekben. Az alábbiakban erre két konkrét törlési példát említünk:

(2) Forrásnyelvi szöveg: *The basic rule to succeed in any business is to have enough knowledge about it in order to hit the ground running... So, how do you start out right and beat your competitors? Well, for starters, it is imperative to have a*

plan, complete with goals and a clearly defined vision. In this era, the internet provides you with a variety of tools that will help your business in gaining popularity, engage with customers and build relationships.

Szerkesztetlen fordítás: *Alapszabály azonban, hogy csak akkor érhetsz el sikereket az üzleti életben, ha kellő tudással rendelkezel ahhoz, hogy akár most rögtön belevágj egy cégalapításba. Emellett pedig nem árt, ha határozott elképzeléseid és konkrét terveid, céljaid vannak. Az internet világában számtalan eszköz áll rendelkezésedre, amely segítségével növelheted a vállalkozásod népszerűségét, ügyfeleket szerezhetsz, kapcsolatokat építhetsz. A Forbes.com összegyűjtött 5 tippet, amelyek segíthetnek abban, hogy a startupod még sikeresebb legyen.*

Szerkesztett fordítás: *Alapszabály azonban, hogy csak akkor érhetsz el sikereket az üzleti életben, ha kellő tudással rendelkezel ahhoz, hogy akár most rögtön belevágj egy cégalapításba. Emellett pedig nem árt, ha határozott elképzeléseid és konkrét terveid, céljaid vannak. A Forbes.com összegyűjtött 5 tippet, amelyek segíthetnek abban, hogy a startupod még sikeresebb legyen.*

[Forrás:<https://forbes.hu/legyel-jobb/5-alapveto-dolog-a-digitalis-vilagban-amivel-foglalkoznod-kell-ha-startupot-inditasz/>]

(3) *Forrásnyelvi szöveg: Just as a de-cluttered office helps boost productivity, a tidy room promotes restful rest. Make your bedroom a sacred place where peace, calm, and relaxation are overflowing.*

Szerkesztetlen fordítás: *Pld.: Ahogyan a rendezett irodai környezet növeli a produktivitást, úgy egy rendezett hálószoba is hozzájárul a pihentető alváshoz. A hálószobád legyen az a hely, ahol békeség, csend és nyugalom uralkodik.*

Szerkesztett fordítás: *Ahogyan a rendezett irodai környezet növeli a produktivitást, úgy egy rendezett hálószoba is hozzájárul a pihentető alváshoz.*

[Forrás: <https://forbes.hu/legyel-jobb/5-tipp-a-jobb-alvashoz-ha-jobban-alszunk-jobban-dolgozunk/>]

A későbbi fordítási feladatok során az irreleváns részek kiszűrésének problémája már nem merült fel, így elmondható: elsősre a tapasztalatlanságból adódott, hogy nem sikerült megfelelő módon kiszűrni, mit kell, illetve nem kell lefordítani az adott újságcikkből. Ennek kapcsán meg kell jegyeznünk, hogy a forrásnyelvi szöveghez való ragaszkodás – akár a mondat szerkezet szintjén és szószinten is – nagyon jellemző a fordítóhallgatókra, illetve a kezdő, még tapasztalatlan fordítókra általában. Bár a fent említett, kihagyástól való ódzkodás további vizsgálatokat igényelne, feltételezhető, hogy ebben az esetben hasonló megállapítást tehetünk a rutinosabb nyelvi közvetítőkhöz képest. Jóllehet ebben az is szerepet játszhat, hogy egyrészt másfajta gondolkodás és a hagyományostól eltérő fordítói munka szükséges a sajtófordításnál a szűkebb értelemben vett fordítási helyzethez képest. Másrészt az is, hogy a hagyományos fordításértékelés esetében, amely a képzés során beleivódik a hallgatókba és a kezdő fordítóba, a kihagyás rendszerint súlyos hibának számít.

Hasonló megállapítást tehetünk az alcímekkel kapcsolatban is, már ami a szószerintiséghez való ragaszkodást illeti. Ahogyan fentebb már említettük, azokat először a forrásnyelvi szövegnek megfelelően fordítottuk, de néhány helyen nagyon idegenszerűen hatott a szó szerinti fordítás, így az alcím alatti szövegrész alapján próbáltunk új alcímet alkotni. Az ezzel kapcsolatos visszajelzések aztán megerősítették, hogy helyes ez az eljárás mód. A szerkesztők konkrétan azt tanácsolták, hogy a teljes szövegből emeljünk ki egy-egy figyelemfelkeltőbb mondatot, és az legyen az alcím, az eredetit pedig hagyjuk el. Ez egyes esetekben nagyfokú eltérést eredményezett, mint például az alábbi konkrét esetben:

(4) Forrásnyelvi alcím: *Create a sleep sanctuary internally and externally.*

Szerkesztetlen fordítás: *Teremts az alvashoz megfelelő körülményeket kívül-belül!*

Szerkesztett fordítás: *Hazafelé már ne igyál kávé!*

[Forrás: <https://forbes.hu/legyel-jobb/5-tipp-a-jobb-alvashoz-ha-jobban-alszunk-jobban-dolgozunk/>]

Végezetül még érdemes kitérni arra, hogy az önállóan készített cikkeknel mekkora szabadságot kap a fordító-újságíró a magazinnál. Erre általános szabály nincs a lapnál. Érdekes, eltérő tendencia figyelhető azonban meg a nyomtatott és az online kiadás között. A nyomtatott *Forbes Magyarország* magazin esetében általában az amerikai print magazin cikkeinek szöveghű magyarra fordítását láthatjuk. A fordító-újságírók jellemzően nem vesznek el semmit az eredeti cikkből és nem is tesznek hozzá semmit, hacsak a megértéshez nem szükséges feltétlenül valamilyen kiegészítés, ahogyan azt a hagyományos fordítási kontextusban megszokhattuk. Így a magyar újságcikk forrása jellemzően csak az eredeti angol cikk, annak ellenére, hogy a fordító bármilyen más forrást is bevonhat, ha elakad. Ez a cikket fordító újságíró egyéni döntése, a szerkesztő csak ritkán bírálja felül ezt.

Az online kiadást ezzel szemben szabadabban kezeli a szerkesztőség, de általános érvényű vagy írott szabály ebben az esetben sem létezik. Elmondásuk szerint a magyar olvasók igényeihez mérten adott esetben rövidítik, tömörítik a forrásnyelvi szöveget, tartalmilag azonban csak ritkán változtatnak rajta. A fentiek okát további részletes vizsgálat nélkül csak találgathatjuk, de feltételezhető, hogy közrejátszik benne az online cikkek esetében tapasztalható felületesebb olvasás, kisebb időráfordítás, sőt adott esetben talán az eltérő célközönség is.

6. Összegzés

A *Forbes Magyarországnál* végzett – szakmai gyakorlaton alapuló – feltáró kutatás megerősíti azt a feltevést, amely a nemzetközi szakirodalom alapján elterjedtnek mondható, vagyis hogy általában nem professzionális fordítók dolgoznak a szerkesztőségekben. Emellett rávilágított arra is, hogy legalábbis ennél a magazinnál nincs egyértelmű, részletes írásos útmutató a fordítási tevékenységre vonatkozóan, de léteznek a jól bevált gyakorlat, az eddigi tapasztalat alapján megfogalmazott (informális) tanácsok. Az egyik ilyen bemutatott tanács úgy hangzik, hogy szinte sosem kell egy az

egyben lefordítani az egész újságcikket a magyar kiadásban, mindig vannak olyan kevésbé releváns információk, amelyeket el lehet – sőt el kell – hagyni a fordításban. A törlés műveletének ilyen jellegű hangsúlyozása, általános érvényű szabályként való megfogalmazása egyrészt elképzelhetetlen lenne a hagyományos fordítási helyzetben. Másrészt immár magyar viszonylatban is megerősíti a sajtófordítás egyik nemzetközi, univerzálisnak tűnő fontos ismértét.

Ezzel együtt jár az is, hogy a sajtófordítást végző fordító feladata nem kizárólag az, hogy a fordítási célnak megfelelően és az adott célközönséghez igazodva egy az egyben visszaadja a forrásnyelvi szöveget és átadja annak üzenetét, hanem az, hogy ennek során szűrje ki a releváns információkat és csak azokat adja át a célközönségnek. Ezáltal sokkal nagyobb szabadságot élvez, de egyúttal nagyobb felelősséget is visel a szűkebb értelemben vett fordítási szituációhoz képest. Végezetül érdekességként állapítható meg ezzel kapcsolatban a nyomtatott és az online lap közötti eltérés a *Forbes* esetében, mégpedig oly módon, hogy a magazin az online változatot a jelek szerint szabadabban kezeli. Érdekes lesz megvizsgálni, hogy más lapoknál is tapasztalható-e ilyen különbség.

Annál is inkább, mert ahogyan a bevezetőben írtuk, jelen tanulmányra egy hosszúnak tűnő út első állomásaként tekintünk. A sajtófordítás fordításoktatásban betöltött szerepének elemzése (Zachar 2017) után ugyanis elengedhetetlennek látjuk megvizsgálni annak jelentőségét a fordítói gyakorlatban és az újságírásban. Mindez eddig teljesen feltáratlan terület Magyarországon, ami már önmagában indokolja a kutatások folytatását és elmélyítését. A további vizsgálatok külön érdekessége, ahogyan említettük is, hogy a rendelkezésre álló külföldi eredmények alapján csak kis számban dolgoznak professzionális nyelvi közvetítők a sajtó világában. Ezt megerősítette a *Forbes Magyarországnál* végzett kutatómunka. Ez azonban adott esetben változhat a jövőben a piacon egyre nagyobb számban jelen lévő profi fordítók munkába állásával. Másrészt a (zömében) nem hivatásos fordítók, tolmácsok által végzett tevékenység is egy nagyon izgalmas, egyre nagyobb népszerűségnek örvendő területe a fordítástudománynak. Elég, ha ezzel kapcsolatban csak a rajongói fordításokra és feliratokra, valamint a laikusok

által végzett (közösségi) tolmácsolásra gondolunk (vö. pl. Antonini és Bucaria 2016).

Az is világosan látszik azonban már most, hogy a kutatási tárgy elemzése esetében egy igen nagy vállalkozásról van szó. Az egyes sajtóorgánumoknál ugyanis nincsenek egységesnek mondható irányelvek, előírások vagy ajánlások a fordítási tevékenységre vonatkozóan, így azokat minden esetben külön kell feltárni. Amennyiben sikerül a jelen tanulmányhoz hasonló elemzést végeznünk több magyarországi lapnál is, akkor lehetőség nyílik a megállapítások összegzésére, rendszerezésére és összehasonlítására. Ily módon talán átfogó, hű képet kaphatunk majd a magyar napi- és hetilapoknál, valamint internetes kiadványoknál zajló sajtófordítási gyakorlatról.

Felhasznált irodalom

- Antonini, R., Bucaria, Ch. (eds.) 2016. *Non-professional Interpreting and Translation in the Media*. Frankfurt/Main: Peter Lang.
- Bani, S. 2006. An analysis of press translation process. In: Conway, K., Bassnett, S. (eds.) *Translation in Global News – Proceedings of the conference held at the University of Warwick, 23 June 2006*. Coventry: University of Warwick, Centre for Translation and Comparative Cultural Studies. 35–45.
- Bánhegyi M. 2012a. A fordításközpontú diskurzus-társadalom hatásmodell gyakorlati alkalmazása. 1. rész. *Fordítástudomány* 13/2. 37–55.
- Bánhegyi M. 2012b. A fordításközpontú diskurzus-társadalom hatásmodell gyakorlati alkalmazása. 2. rész. *Fordítástudomány* 14/1. 69–81.
- Bánhegyi M. 2013. Politikai manipuláció és/vagy fordítástudomány. A fordításközpontú politikai tömegkommunikációs modell elméleti alapjai. In: Klaudy K. (ed.) *Fordítás és tolmácsolás a harmadik évezred elején. 40 éves az ELTE BTK Fordító és Tolmácképző Tanszéke. Jubileumi évkönyv*. Budapest: Eötvös Kiadó. 77–93.
- Bene Z. 2013. *Médiaelmélet*.
http://www.jgypk.hu/mentorhalo/tananyag/MediaelmeletV2/ii22_a_k_apur_fogalmnak_kialakulsa.html –2016. 05. 26.
- Bielsa, E. 2007. Translation in global news agencies. *Target* Vol. 19. No. 1. 135–155.

- Bielsa, E., Bassnett, S. 2009. *Translation in Global News*. London & New York: Routledge.
- Gambier, Y. 2006. Transformations in International News. In: Conway, K., Bassnett, S. (eds.) *Translation in Global News – Proceedings of the conference held at the University of Warwick, 23 June 2006*. Coventry: University of Warwick, Centre for Translation and Comparative Cultural Studies. 9–21.
- Harris, B., Sherwood, B. 1978. Translating as an innate skill. In: Gerver, D., Sinaiko, H. W. (eds.) *Language, Interpretation and Communication*. New York/London: Plenum Press. 155–170.
- Hursti, K. 2001. An insider's view on transformation and transfer in international news communication: An English-Finnish perspective. *The Electronic Journal of the Department of English at the University of Helsinki*. Vol. 1. <http://blogs.helsinki.fi/hes-eng/volumes/volume-1-special-issue-on-translation-studies/an-insiders-view-on-transformation-and-transfer-in-international-news-communication-an-english-finnish-perspective-kristian-hursti/> – 2016. 05. 26.
- Jenei Á. 2001. Miből lesz a hír? *Médiakutató* 2001/3. sz. 22–40.
- Károly K. 2007. *Szövegtan és fordítás*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Károly K. et al. 2012. Szövegkohézió és sajtófordítás: Kohéziós eltolódások a hírszövegek magyar–angol fordításában. *Fordítástudomány* 14/2. 30–67.
- Károly K. 2013. A retorikai struktúra műfaji szempontú elemzésének módszereiről a magyar–angol sajtófordításban. *Fordítástudomány* 15/1. 5–31.
- Palmer, J. 2009. News gathering and dissemination. In: Baker, M., Saldanha, G. (eds.) *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. 2nd edition. London/New York: Routledge.
- Robin E. 2014. *Fordítási univerzálék a lektorált szövegekben. Doktori disszertáció*. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem.
- Stetting, K. 1989. Transediting – A New Term for Coping with the Grey Area between Editing and Translating. In: Caie, G., Haarstrup, K., Jakobsen, A. L. et al. (eds.) *Proceedings from the Fourth Nordic Conference for English Studies*. Copenhagen: University of Copenhagen. 371–382.
- van Doorslaer, L. 2010. Journalism and translation. In: Gambier, Y. – van Doorslaer, L. (eds.) *Handbook of Translation Studies*. Vol. 1. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

- van Doorslaer, L. 2012. Narrating and constructing images in journalism with a test case on representation in Flemish TV news. *META: Translators' Journal* Vol. 57. No. 4. 1046–1059.
- Zachar V. 2017. Sajtófordítás a fordításoktatásban. *Fordítástudomány* 19/1, 101–118.
- Zachar V. 2018a. A szövegátalakítás megoldási típus a sajtófordításban. *Modern Nyelvoktatás* XXIV. évf./2–3. sz. 40–52.
- Zachar V. 2018b. Sajtó és fordítás. In: Robin E., Zachar V. (szerk.) *Fordítástudomány ma és holnap*. Budapest: L'Harmattan Kiadó. 192–204.